

UOT 81.371

“11”–“100” SAY TƏRKİBLİ FRAZEOLoji VAHİDLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏ İŞLƏNMƏ METODLARI

MÜRSƏLOV RİZVAN CAVANXAN oğlu

Bakı Dövlət Universiteti, baş müəllim

rizvanmursalov@bsu.edu.az

Açar sözlər: frazeologiya, frazeoloji vahidlər, atalar sözləri, zərbi-məsəllər, idiomlar, hikmətli sözlər, semantik məna çalarları

Tədqiqat işlərini araşdırarkən yeni-yeni aspektdən yanaşma nöqtəyi-nəzərindən bəzi məsələləri yenidən nəzərdən keçirməyi məqsədüyükün sayırıq. Məhz bunun özü də tədqiqatın sonuna qədər bizi bir daha bu məsələlərə qayıtmağa vadar edir.

Ümumiyyətlə, idiomlar, atalar sözləri, zərbi-məsəllər, aforizmlər, formal qrammatik, semantik və funksional xüsusiyyətlərinə görə əksər hallarda kontekstdən asılılığa malik olur. Onlar elə külçələmiş dil vahidləridir ki, dildə onların mənaları tam eksplisit şəkildə ifadə olunmamışdır. Onların mənalarının açılması üçün kontekst və ya mətn daxilində işlədilməsinə ehtiyac duyulur. Onların mənası daha ekspressiv, təsirli və lakonik olur. Nitqdə obrazlılıq və ifadəlilik isə frazeoloji vahidlərə xas olan metaforiklik, emosionallıq və ekspressivlik vasitəsilə yaranır. Frazeoloji vahidlər nəticəsində bədii təfəkkür inkişaf edir, fikir çevikləşir, dildə ünsiyyət prosesi asanlaşır.

Frazeoloji vahidlərin digər bir əhəmiyyətli xüsusiyyəti isə ondadır ki, onlar əşya və canlıların nəinki semantik cəhətini, anlayışını adlandırır, həmçinin onu qiymətləndirməyə meyilli olur və ona məxsus səciyyəvi cəhətlərini qabarıq şəkildə insanların diqqətinə çatdırır.

Frazeoloji vahidlər əksər hallarda mürəkkəblik prinsipinə zidd olan dil fiqurları kimi qəbul edilir. Bu prinsip ilə özündə mürəkkəb vahidin mənasının onun tərkib hissələrinin (elementlərinin) mənalarından əmələ gəlməsini əks etdirir. Bu isə belə izah oluna bilər: frazeoloji vahiddə əgər tamın mənası anlaşılırsa, hər bir tərkib elementinin özü də ayrı-ayrılıqda qavranılır və ya başa düşülür. Müasir ingilis dilində minlərlə frazeoloji vahid vardır ki, bunlar istər ingilis dilinin özündə, istərsə də onun digər variantlarının leksikasında çox yüksək işlənmə xüsusiyyətinə malikdir. Məhz bu səbəbdən təqribən iyirmi beş min idiomatik ifadənin ingilis dilində mövcud olduğu bildirilir. Bu çoxluğun bir səbəbi də əvvəllərdə qeyd etdiyimiz kimi, bəzi atalar sözlərinin idiom kimi və ya əksinin olduğu, yəni bəzi idiomların atalar sözləri kimi işlənmə tezliyinin yüksək olmasıdır.

Frazeologiyada idiomların xüsusi yeri var. Onlar frazemlərin bir qrupu kimi işlənir və onların mənası tərkib hissələrinin heç də həmişə cəmi olaraq başa düşülmür. Yəni idiomlar tam olaraq dəqiq tərcümə oluna bilmir. Əgər idiomlar sözbəsöz tərcümə olunarsa, ya onun mənası dəyişir, ya da tamamilə mənasız olur.

Frazeoloji vahidlərin yaranması, insanların birbaşa yaşam tərzləri ilə həmahəng olmasından irəli gəlir. Belə ki, frazeologizmlər yaranan zaman etnik və kənar linqvistik amillər çox böyük rol oynayır. Məhz bu səbəbdən də bu amillər frazeoloji vahidlərin formalaşmasını və inkişafını şərtləndirən xüsusi cəhətlər hesab olunur. Bu fikrə münasibət bildirərkən onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, həqiqətən də, frazeologizmlərin müxtəlif funksional, semantik xüsusiyyətlərinin tədqiqatı nəticəsində çəkdiyimiz misallarda onların nə dərəcədə dilin mənəvi cəhətdən zənginləşməsində əsas rol oynadığının şahidi olur.

Frazeoloji vahidlər hər bir xalqın adət-ənənəsini, milli koliritini və dil sistemindəki leksik-qrammatik formaları əks etdirir. Belə frazeoloji vahidləri Azərbaycan dilinə tərcümə edən zaman orijinaldakı xüsusiyyətlərin hamısını tərcümədə saxlamaq mümkün olmur. Bunun əsas səbəbi isə dillər arasında təkcə ayrılan cəhətlərin deyil, həmçinin uyğun gələn cəhətlərin olmasıdır. Əgər biz frazeologizmlərlə bağlı olan lüğətləri tutuşdursaq, onlar arasında müəyyən məna yaxınlığının olmasını görürük. Məhz bunun özü, müxtəlif dillərə məxsus frazeoloji vahidlərin məna və formaca bir-birinə uyğun olması baxımından insan təfəkkürünün eyni istiqamətdə, eyni qanunlar üzrə inkişaf və təkamül etməsini gösətərən bir əlamət hesab olunur. Burada həmçinin oxşar şərait, mənəvi yaxınlıq böyük rol oynayır. Bəzi hallarda bu əlamətlərin mövcudluğu tərcümə zamanı çox da çətinliklər törətmir. Tərcüməçi demək istədiyi fikri dəqiq çatdırır və əsərin bədii emosionallığı da qorunub-saxlanılır. Yanlış tərcümənin əsas səbəbi isə onların verilmiş mətndən düzgün seçilməməsi və sərbəst söz birləşmələri ilə qarışdırılmasıdır.

Tərcümə zamanı iki əsas cəhət üstün tutulur:

1. tərcümə olunacaq frazeologizmi tam başa düşmək;
2. başa düşülmüş frazeologizmin adekvat şəkildə ana dilində ifadə olunması.

Hər iki halın vəhdətində isə tərcümə zamanı ingilis dilində deyilmiş frazeologizm semantik, stilistik və qrammatik cəhətdən təhlil olunur, birləşmənin leksik mənası və üslubi xüsusiyyətləri ilə bərabər, onun qrammatik məna və vəzifəsi müəyyən edilir. Bütün bunlardan sonra isə tərcümə olunacaq dilin normaları ilə tutuşdurulur və nəticədə, ingilis dilində deyilmiş frazeoloji vahid tərcümə olunacaq dildəki ifadə vasitələri ilə müəyyənləşir. Tərcümə prosesi isə əsasən tutuşdurma və müqayisə əsasında aparılır. Frazeologizmlərin dəqiq və mükəmməl tərcüməsi isə əsasən ingilis dilinin frazeologizmləri ilə tərcümə olunacaq dilin frazeologizmləri arasındakı əlaqədən və uyğunluq dərəcəsindən asılıdır. Doğurdan da tərcümə zamanı milli dil qayda-qanunlarını, realiyaları, hər hansı bir xalqın mədəni dəyərlərini nəzərə almaq əsas vacib amillərdən hesab olunmalıdır.

Frazeoloji vahidlərin daha geniş yayılmış formalarından biri də aforizmlərdir. Demək olar ki, bizim hamımız gündəlik ifadə vasitəsi kimi aforizmlərdən istifadə edirik. Bəs aforizmlər özündə əsasən nəyi ehtiva edir? Bir çox dilçilər hikmət və müdriklik ifadə edən idiomatik ifadələri aforizm adlandırırlar. Zaman keçdikcə aforizmlər dildə inkişaf edərək, ona xüsusi çalarlıq verir. Aforizmlər daha çox kitablarda, məşhur nitqlərdə və digər mətnlərdə yaranır və hətta onların bəzilərinin kökləri müqəddəs kitablara qədər gəlib çıxıb bilər. Aforizmlər öz tərcüməsini və mədəni xüsusiyyətini ifadə etdiyi dərindən fəlsəfi həqiqətə görə qısa, yaddaqalan cümlələr şəklində qoruyub saxlaya bilər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, heç də bütün aforizmlər dildə geniş yayılıb, işlək qazana bilmir.

Aforizmlərin xüsusiyyətlərindən ən əsası dil xüsusiyyətidir. Onun ən başlıca dil xüsusiyyəti struktur- semantik sabitləşmə (frazeolojiləşmə) məsələsidir.

Doğurdan da, nəinki aforizmlər, eləcə də digər frazeoloji vahidlər sintaktik və semantik cəhətdən parçalanmayan, quruluşca sərbəst söz birləşməsinə və ya cümləyə oxşayan, mənacə sözə, söz birləşməsinə və cümləyə ekvivalent olaraq dilə hazır şəkildə gətirilən, qrammatik cəhətdən dəyişilən konstruksiyalar toplusudur.

Hər bir dil öz-özlüyündə mürəkkəb frazeoloji quruluşa malikdir. Əgər biz də hər hansı bir dilin frazeologiyasını mükəmməl biliriksə, demək, ona mükəmməl də yiyələnə bilirik.

Məlumdur ki, frazeologiya sözlərin tədqiqat sahəsi olan leksiologiyanın bir qoludur. Demək, bunlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər mövcud olmalıdır. İlk olaraq bunu onunla əsaslandırmaq ki, hər iki sahənin əsasını sözlər təşkil edir. Bu baxımdan onlar arasında oxşar xüsusiyyətlərin mövcudluğu inkaredilməz bir faktır. Bu oxşarlıq ilk olaraq qrammatika nöqtəyi-nəzərindən özünü göstərir. Bu sahədə frazeoloji vahid və söz morfoloji əlamətlərə malik olub, cümlə üzvü kimi çıxış edir, təyin və tamamlığa malik olur. Sözyaradıcılığı sahəsində isə frazeoloji vahid və söz birlikdə yeni sözlərin yaranmasında əsas təməl rolu oynayır. Onomasiologiya sahəsində - frazeoloji vahid və

söz birlikdə insana aid olan müxtəlif fəaliyyət növlərinin obyektiv gerçəkliklə əlaqədar olan hadisələrini ifadə edir. Bu barədə tədqiqatçı Şirinova M.B. öz məqaləsində yazır: “Frazeoloji vahidlə söz arasında ümumi əlamət vardır. Bu ümumi əlamət hər ikisinin məna tamlığıdır. Leksik tərkibinə və quruluşuna görə frazeoloji vahidlər söz kimi dildə hazır şəkildədir. Bu əlamətinə görə frazeoloji vahidlər asanlıqla nitq hissələri üzrə təsnif edilir. Mənanın olması və qrammatik funksiya daşması, bu iki dil vahidinin ümumi əlamətidir. Bu iki xüsusiyyət frazeoloji vahidin məzmununu təşkil edir. Sözlə eyni olmayan frazeoloji vahid ona məna və funksiyaca çox yaxındır. Frazeoloji vahid leksik mənasına, forma dəyişikliyinə, sintaktik vəzifəsinə görə sərbəst söz birləşmələrindən fərqlənir. Frazeoloji vahidlərin böyük əksəriyyəti sərbəst söz birləşmələrinin yenidən mənalandırılması əsasında meydana gəlir. Bu zaman onda həqiqi və məcazi məna kimi leksik mənalar bir leksik vahiddə birləşir. [11]

Frazeoloji vahidlərin yaranması və inkişafı birbaşa onun leksik tərkib hissələrinin inkişafı ilə sıx bağlıdır. Frazeoloji vahidi təşkil edən sözün özü də öz-özlüyündə məhz leksik vahidə məxsus xarakterik xüsusiyyətini qoruyub saxlama gücünə malikdir. Amma bununla belə, frazeoloji vahidin leksiokologiyanın bir sahəsi olduğu qeyd olunsa da, onlar arasında kifayət qədər fərqlər mövcuddur. Tədqiqatçının fikirlərinə onu əlavə edə bilərik ki, doğrudan da, frazeoloji vahidin tərkib hissəsi olan söz, ayrı-ayrılıqda deyil məhz tərkib hissəsi olaraq işlədilən zaman spesifik xarakter daşıyır. İşlənən zaman cümlə üzvü kimi fərqlənə bilmir, hətta cümlə üzvləri ilə heç bir qarşılıqlı əlaqəyə belə girmir.

Digər fərqlərə gəldikdə isə əsasən onu deyə bilərik ki, frazeoloji vahidlərin mənası o qədər güclü olur ki, onun məna tərkibini açmaq belə çox çətinlik törədir. Amma bununla belə, bəzi tədqiqatçılar frazeoloji vahidin sözlə birlikdə hər hansı bir cümlə üzvü kimi çıxış edə bilməsini bildirirlər. Bunu onunla əlaqələndirirlər ki, bu, onların həm funksional baxımdan, həm də sintaktik funksiyalarının ya qismən, ya da bütövlükdə oxşar olması baxımından irəli gəlir. Tədqiqatçılar arasında olan bəzi mübahisəli məsələlər (frazeoloji vahid və söz: onların oxşarlığı və fərqləri) görünür ki, hələ də öz həllini tapmayıb. Çünki bəzi tədqiqat əsərlərini araşdırarkən çox oxşar və fərqli fikirlərə rast gəlirik. Buradan da aydın olur ki, bu məsələ öz həllini tapana qədər mübahisə predmeti olaraq qalacaqdır. Frazeologiyanın (frazeoloji vahidlərin) leksiokologiya ilə sıx şəkildə, vəhdətdə olmasını qəbul etməli olsaq belə, onların arasında fərqlərin olmasını da qəbul etməliyik. Bu fərqləri isə yuxarıdakı qeydlərimizdə bəzəmişdik. İndi isə “11” və “100” say tərkibli frazeoloji vahidlərə bütün bu yuxarıdakı qeyd etdiyimiz kontekstdən yanaşaq. Onu da qeyd edək ki, “11” say **tərkibli frazeoloji** vahidlərə nə Azərbaycan dilində, nə araşdırdığımız tədqiqat əsərlərində, nə müəllif kitablarında və povestlərdə, nə də başqa əsərlərdə rast gəlmədik. İngilis dilində isə buna aid bir neçə frazeoloji vahidə rast gəldik.

Məsələn: *Before you spend eleven pence, earned shilling – on bir pens xərcləməzdən öncə, bir şilling qazanmaq gərək.* [7]

- **At the eleventh hour** – If something happens **at the eleventh hour**, it happens when it's almost to be late, or at the last possible moment (idiom) – Son anda.

For ex. *Our team won after they scored a goal **at the eleventh hour** – Bizim komandamız ən son anda hesabı açdı*

- **Eleventh that is made at the possible minute** - ən son anda verilən qərar.

For ex. *The sport's federation made **an eleventh hour** decision to suspend the star player – İdman federasiyası ən son anda ən yaxşı oyunçudan şübhələndi.* [14]

“12” say tərkibli frazeoloji vahidlər

Azərbaycan dilində işlənən “12” say tərkibli frazeoloji vahidə iki yerdə rast gəldik.

1. **On iki imama yalvarınca, bir Allaha yalvar** (zərb-məsəl). “O vaxtacan Şirxan İsmayilzadə məzuniyyətdən qayıdıb gələr. Onunla da görüşüb, məsələni bir yolluq həll edərim. Atalar demişkən, **On iki imama yalvarınca, bir Allaha yalvar.** [3]

2. **On iki dərənin suyunu bir-birinə qatmaq** (idiom). “Birdən fermalarda tilsimə düşmüş soyuducular canlı məxluq kimi dil açarlar, başlayarlar çərənləməyə, gözlərini yumub, ağızlarını açıb on **iki dərənin suyunu qatarlar** bir-birilərinə”. [4]

“12” say tərkibli frazeoloji vahidlərə ingilis dilində rast gəlinmədi.

“13” say tərkibli frazeoloji vahidə nə Azərbaycan, nə də ingilis dilində rast gəlinmədi. Tərkibində “14” və “15” say tərkibli frazeoloji vahidlərə ingilis dilində rast gəlinməsə də, Azərbaycan dilində N.Seyidəliyevin dissertasiyasında rast gəlini. N.Seyidəliyev qeyd edir: “Dastan və nağıllarımızda bu saylara “**on dörd gecəlik aydı**”, “**on dörd gecəlik ay kimi**”, “**elə bil on beş gecəlik aydır**” və s. kimi xeyli ifadə işlədilmişdir ki, bu da oğlan və ya qızın daha gözəl, tayı-bərabəri olmayan gözəl mənalərini ifadə edir: gözəl – **on dörd, on beş gecəlik aya bənzədilir**. Məsələn: Zalım qızı, elə bil on dörd (on beş) gecəlik aydır (Əmiraslanın nağılı).

• **Xoş – beş (hal-xoş), on – beş** – görüşərkən, salamlaşarkən, bir-birinin vəziyyətini soruşmaq, hal-əhval tutmaq anlayışını bildirir. Məsələn: *Xoş-beş, on-beşdən sonra gubernator Səlimbəyə dedi...* (“Qaçaq Nəbi” dastanı). [10]

“19”, “20”, “22”, “24” say tərkibli frazeoloji vahidlər.

“19” say tərkibli frazeoloji vahidə Azərbaycan dilində rast gəlinmədi. İngilis dilində isə üç idiomə rast gəlini.

• **Talk nineteen to the dosen (idiom)** – Someone who talks nineteen to the dosen speaks very quickly – tez-tez danışmaq, sürətli danışmaq.

For ex. *He was talking nineteen to the dosen so I didn't catch the whole store – O, o qədər sürətli danışdı ki, mən bütün hekayənin nədən bəhs etdiyini bilmədim.*

• **Dead and buried (idiom)** – vaxtı keçmiş, köhnə, on doqquzuncu əsrdən qalma.

“20” say tərkibli frazeoloji vahidə Azərbaycan dilində ancaq, dünya dillərindən tərcümə olunmuş bir aforizmdə və bir atalar sözünə rast gəlini.

• **İyirmi yaşındakı bir insan, dünyanı dəyişdirmək istər. Yetmiş yaşına gəlincə, yenə dünyanı dəyişmək istər, amma edə bilməyəcəyini bilər** (Clarence s. Darrow) (aforizm)

• **İyirmisində yel çəkən, altmışında sızıldar** (atalar sözü). [2]

İngilis dilində isə “20” say tərkibli frazeoloji vahidə bir atalar sözü formasında, iki dəfə də aforizm formasında rast gəlini.

• **One may lead a horse to water, but twenty can't make him drink (proverbs)** – bir nəfər atı suvarmağa apara bilər, amma iyirmi nəfər onu içməyə məcbur edə bilməz. [1]

• **Nature gives you face you have at twenty: it is up to you to merit the face you have at fifty** (aforizm) – (Coco Chanel).

“22” say tərkibli vahidə İngilis dilində idiom şəklində rast gəlini.

• **Catch twenty two (idiom)** – A catch twenty twosituation refers to a frustrating situation where you cannot do one thing without doing a second, and you cannot do the second before doing the first – Yuxarı baxırsan bığ, aşağı baxırsan saqqal.

For ex. *I can't get a job without a work permit, and I can't get a work permit without a job. It's a catch twenty two situation – Mənə iş vədi verildiyindən iş tapa bilmədim. Vəd verilməyəndə də iş tapmaq olmur. Yuxarı baxırsan bığ, aşağı baxırsan saqqal .* [15]

“24” say tərkibli frazeoloji vahidə də Azərbaycan dilində rast gəlinmədi. İngilis dilində isə bir idiomə rast gəlini.

• **Twenty – four – seven (idiom)** – This term refers to something which is aviable or happeness twenty four hours a day, seven days a week – Yeddi günün iyirmi dörd saati.

For ex. *The tourist office provided a list of 24-7 supermarklts in the area - ərazidə olan supermarket turistlərin ofisini 7 günün iyirmi dörd saati təmin edirdi.* [15]

“30”, “40” say tərkibli frazeoloji vahidlər.

“30” say tərkibli frazeoloji vahidə Azərbaycan dilində bir yerdə rast gəlini: **Otuz iki dişdən çıxan otuz iki məhəlləyə yayılar.** [2]

“30” say tərkibli frazeoloji vahidə ingilis dilində bir aforizm kimi rast gəlini.

- **The first forty years of life give us the text: the next thirty supply the commentary on it – ömrümüzün birinci qırx ili bizə mövzu verir. Digər otuz ili isə onu şərh etməklə təmin edir** (Arthur Schopenhauer).

“40” say tərkibli frazeoloji vahidlərə hər iki dildə kifayət qədər rast gəlini. Tərkibində “40” sayı olan frazeoloji vahidlər Azərbaycan dilində aşağıdakı hallarda işlənir.

“40” say tərkibli frazeoloji vahidlərə daha çox dastan və nağıllarda, eləcə də, fərdi əsərlərdə rast gəldik. Azərbaycan folklorunda rast gəlinən bu say tərkibli vahidlər haqda N.Seyidəliyev yazır: “Ümumiyyətlə Azərbaycan folklorunda, o cümlədən, dastan və nağıllarda **40 sayına** tez-tez rast gəlinir ki, bu ifadələr içərisində “**qırx gün, qırx gecə**”, “**qırxıncı otaq**” ifadələri daha çox işlənmişdir. “**Qırx gün, qırx gecə**” ifadəsi, əsasən bir neçə gün, xeyli vaxt, çox uzun müddət və s. mənalarda işlədilib. Çoxluğu bildirir. “**Qırxıncı otaq**” ifadəsi isə sirli yer, heç kəs gedə bilməyi, qorxulu bir yer mənasında işlədilir. [9]

Digər misallara nəzər yetirək.

- **Qırxdır, biri əskik deyil** – (kəm) – (zərbi-məsəl) sözsüz, güzəşt olmamaq.
- **Quduran qırx gün gedər**–(zərbi-məsəl) “Beş-on günlük vəzifə Zaur Həsənlini yoldan çıxartmışdı. Onun ədalarından gördüm ki, axırı belə olmalıdır. Quduran **qırx gün** gedər, dolan tökülər. [6]
- **Qırxında öyrənən göründə çalar** (atalar sözü).

İndi isə “40” say tərkibli frazeoloji vahidlərin ingilis dilində necə işlənməsinə nəzər salaq.

- **A fool at forty is a fool indeed** (proverbs) – **qırx yaşında olan axmaq elə ömürlük axmaq olaraq qalacaq.** Müqayisə et. **Qozbeli qəbir düzəldər.** [1]
- **Forty winks** (idiom) – **If you have fortywinks, you have a short sleep or rest, generally during the day – Mürgüləmək.**

For ex. *Dad likes to have **forty winks** after a game of golf – Babam qolf oyunundan sonra bir az mürgüləməyi xoşlayır.*

“50” say tərkibli frazeoloji vahidlərə Azərbaycan dilindəki əsərlərdə rast gəlmək olur.

Məsələn: **Əlli dərənin suyunu qarışdırma(q)** – idiom. [3, s. 380]

- **Əldən qalan əlli il qalar** (atalar sözü) – Məsələn: “*Evdə çox otura bilmərəm. Bu həftə sonu iş çıxmalıyam. Əldən qalan əlli il qalar – deyiblər.* [7]

“50” say tərkibli frazeoloji vahidlərdən həm idiom, həm də atalar sözləri kimi ingilis dilində aşağıdakı kimi istifadə olunur. Onu da qeyd edək ki, aşağıdakı çəkdiyimiz misalda kontekstdə **əlli** rəqəmi ilə bağlı ifadəyə rast gəlinməsə də, onun ekvivalentini ancaq belə vermək mümkündür: **Make provision for a rainy day but in good time** (proverbs) **Bu günün işini sabaha qoymazlar.** Müqayisə et. **Əldən qalan əlli il qalar.** [1]

Bədi əsərdə İngilis dilində bu ifadənin verilmiş formasına nəzər salaq:

Məsələn:

- **Divide (something) fifty-fifty** (idiom) – **to divide something into two equal parts – bərabər hissəyə bölmək.**

For ex. *We decided to divid the money that we earned fifty-fifty – Biz bərabər qazandığımız pulu bərabər surətdə bölməyi qərara aldıq.*

- **Go fifty-fifty (on something)** – (idiom) – **to divide the cost of something iin half – yarı-yarıya bölmək.** [14]

“70”, “80”, “90”, “100” say tərkibli frazeoloji vahidlərin ingilis və Azərbaycan dilərində işlənmə funksiyasına nəzər yetirək. Onu da deyə ki, “80” və “90” say tərkibli frazeoloji vahidlərə

ayrı-ayrılıqda rast gəlinmədi. Yalnız bir yerdə birlikdə işlənən ifadəyə rast gəlini. “100” say tərkibli frazeoloji vahidlərə hər iki dildə kifayət qədər rast gəlinir.

Azərbaycan dilində işlənən bu frazeoloji vahidlərə aşağıdakılar aiddir.

- **Yetmişində zurna çalmağı öyrənən, gorunda çalar** [2]
- **Yetmişində yorğalıq** – (zərbi-məsəl).
- **Səksən dünya, doxsan dünya, axır bir gün yoxsan dünya.** [6]

Məsələn, “*Atam nə barədəsə düşünürdü. Ancaq dillənirdi – dolayları qalxandan sonra. İnsan müvəqqəti şeydir, oğul*”, – *sakitcə dilləndi – səksən dünya, doxsan dünya, axır bir gün yoxsan dünya!* – *deyə, əlavə etdi*”. [6]

- **Dünyada yüz biclik varsa, onun doxsan doqquzu düzlükdür.** [3]
- **Yüz dəfə ölç, bir dəfə biç** (atalar sözü). [9]
- **Yüz qarğaya bir sapand daşı** (zərbi-məsəl). [9]
- **Adamın yüz gün kotanı işləyincə, bir gün bəxti işləsin** (zərbi-məsəl)

Tərkibində “100” sayı olan frazeoloji vahidlərə N.Seyidəliyevin qələmə aldığı dissertasiya işində də rast gəldik.

- **Yüz oğlana bərabər** – bu say da çoxluğu bildirir. (qoçaq, igid, döyüşkən, qəhrəman, qoçaq adam haqqında). Sərkərdələr arasında Dəli Həsən, Dəli Mehtər və s. kimi igidlər var ki, hər biri **yüz oğula bərabər** idi (“Koroğlu” dastanı).
- **Sabahı yüz ilə dönmək** – vaxt uzatmaq, dilxor olmaq, əsəbiləşmək, cansıxıcı olmaq: Qorxum budu, yardan əlim üzülə, **sabahımın biri dönər yüz ilə** (“Məhəmməd və Güləndam” dastanı).

Dünya dillərindən dilimizə tərcümə olunmuş “100” say tərkibli aforizmə nəzər salaq: “**Əgər siz banka 100 dollar borclusunuzsa, o sizin şəxsi probleminizdi. Əgər bank sizə 100 milyon dollar borcludurlarsa, bu artıq sizin bankın problemidir** (JP.Getty). [13]

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A. İngilis- rus-Azərbaycan dillərində parameoloji vahidlər. Bakı, 2018, 568 s.
2. Hüseynzadə Ə. Azərbaycan atalar sözü, zərbi- məsəllər, hikmətli sözlər. Bakı: Yazıçı, 1982, 366 s.
3. İldırımoglu Ə. Zorən Jurnalist. I hissə. Bakı: Azərənşr, 1995, 445 s.
4. İldırımoglu Ə. Zorən Jurnalist. II hissə. Bakı: Azərənşr, 1995, 356 s.
5. İldırımoglu Ə. Aqibət. Bakı: Nurlan, 200, 368 s.
6. İldırımoglu Ə. Mənim rəncbər atam. (Roman). Bakı: Gənclik, 2002, 327 s.
7. İldırımoglu Ə. Silinməz izlər. Bakı: Maarif, 1997, 350 s.
8. İldırımoglu Ə. Daş yağan gün. Bakı: Elm və Təhsil, 2010, 240 s.
9. İldırımoglu Ə. Telepat. Bakı: Azərənşr, 1994, 367 s.
10. Seyidəliyev N. Azərbaycan dastan və nağıl dilinin frazeologiyası. Dissertasiya 273 səh
11. Şirinova M.B. Söz və frazeoloji vahidlərin münasibətinə dair // Müasir dilçiliyin aktual problemləri. Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları, 24-25 noyabr. Sumqayıt, 2016.
12. <http://www.idiomconnection.com/number.html>
13. <http://rafailfazil.blogpost.com/p.aforizmler.html>
14. <http://www/learn-englishtoday>

РЕЗЮМЕ
ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ «11», «100» И МЕТОДЫ ИХ ОБРАБОТКИ
НА АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Мурсалов Р.Дж.

Ключевые слова: *фразеология, фразеологизмы, пословицы, загадки, идиомы, мудрые слова, оттенки смыслового значения*

Проведение исследований по фразеологии – один из основных вопросов, стоящих перед лингвистикой. Идиомы, пословицы, загадки, афоризмы по функциональным признакам в большинстве случаев имеют зависимость от контекста. Для раскрытия их значений необходимо использовать их в тексте. Их значение становится более экспрессивным, эффективным и лаконичным. Образность речи и выразительность выражаются через метафоричность, эмоциональность и экспрессивность, присущие фразеологическим единицам. В результате использования фразеологических единиц развивается художественное мышление, упрощается процесс общения на языке. Их изучение и привлечение к исследованиям на разных языках является одним из самых актуальных вопросов.

SUMMARY
PHRASEOLOGICAL UNITS "11", " 100 " AND METHODS OF THEIR PROCESSING IN
AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES

Mursalov R.J.

Key words: *phraseology, phraseological units, proverbs, riddles, idioms, wise words, semantic meanings*

Conducting research on phraseology is one of the main issues facing linguistics. In most cases, idioms, Proverbs, riddles, and aphorisms depend on the context for their functional characteristics. To reveal their meanings, you must use them in the text. Their meaning becomes more expressive, effective and concise. Figurative speech and expressiveness are expressed through metaphor, emotionality and expressiveness inherent in phraseological units. As a result of the use of phraseological units, artistic thinking develops, and the process of communication in the language is simplified. Their study and involvement in research in different languages is one of the most pressing issues.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	04.11.2019
	Son variant	16.03.2020